

1. LES CAUSES DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

1.1 La Pau Armada (1890 – 1914)

Un cop unificada, Alemanya, sota el comandament de Bismarck, es converteix en la potència que regeix la política internacional a través d'un sistema d'aliances entre Alemanya, Àustria, Rússia i també Itàlia. Aquestes aliances tenien un doble objectiu:

- L'aïllament de França: després de perdre Alsàcia i Lorena, durant la guerra del 1870, la convertia en un enemic potencial.
- Mantenir l'equilibri als Balcans: des de mitjans segle XIX era una zona especialment conflictiva. Diferents pobles sotmesos a l'Imperi Turc, se n'havien independitzat (Grècia, Sèrbia, Romania, Bulgària, Montenegro, Bòsnia...):
 - a. Àustria, un imperi multinacional i enorme format per una minoria germànica dominant i per múltiples nacionalitats sotmeses (txecs, hongaresos, croats, serbis, italians...) volia dominar la regió. Acusava a Sèrbia de donar suport als serbis que encara vivien dins l'imperi.
 - b. Rússia pretenia protegir Sèrbia i tots els pobles eslaus (paneslavisme) i per això intenta afermar el seu poder a la zona i ocupar els estrets del Bòsfor i dels Dardanel, per aconseguir sortida al Mediterrani.

Quan Guillem II puja al tron, destitueix Bismarck (1890), ja que era més partidari d'una política més agressiva a Europa. S'inicia el període anomenat Pau Armada (1890 – 1914) i que presenta dues característiques:

1. Les potències europees es varen agrupar en dos blocs militars enfrontats:
 - Triple Aliança: bloc format per Alemanya, Àustria i Itàlia (1882).
 - Triple Entesa: per fer front a l'anterior bloc, el 1907, França, Rússia i Gran Bretanya signen un acord.
2. El temor va dur a una intensa cursa d'armament: les potències inverteixen grans quantitats econòmiques en la fabricació d'armes, en la construcció de vaixells de guerra i en l'entrenament de les tropes.

1.2 Colonialisme i nacionalisme

- La rivalitat entre les potències colonials esclatà en dues crisis al Marroc (1905 i 1911): Alemanya, que considerava que tenia poques colònies, va voler imposar-se a França i Gran Bretanya
- L'exaltació nacionalista enfrontava Alemanya i França d'ençà la derrota francesa el 1871, que suposà la pèrdua d'Alsàcia i Lorena en benefici d'Alemanya. A més, les dues potències volien liderar l'hegemonia continental europea i veien l'altra com una gran enemiga. Alemanya i Gran Bretanya també mantenien una gran rivalitat pel control de les rutes marítimes i del comerç internacional.

1.3 L'esclat de la guerra

El 28 de juny del 1914, és assassinat a Sarajevo (Bòsnia), l'hereu de l'Imperi Austrohongarès, Francesc Ferran, per un estudiant bosnià relacionat amb els nacionalsites serbis.

El 23 de juliol del 1914 Àustria llança un ultimàtum a Sèrbia perquè investigui l'assassinat, que és rebutjat. El 28 de juliol **Àustria** declara la guerra a Sèrbia, convençuda que era el moment d'acabar amb ella i d'estendre definitivament el seu domini sobre els Balcans.

Llavors Rússia hi intervingué per protegir Sèrbia, i **Alemanya**, aliada d'Àustria, va declarar la guerra a **Rússia** i **França**, que eren aliats.

Els esdeveniments es precipitaren i, en una setmana, els països varen anar declarant-se la guerra. La **Gran Bretanya** també ho va fer quan, en les primeres campanyes militars, els exèrcits alemanys, per encerclar els francesos, varen envair Bèlgica, que n'era aliada.

Itàlia es desmarcà d'Àustria i Alemanya, trencant-se així la Triple aliança.

2 LA GRAN GUERRA (1914 – 1918)

La Primera Guerra Mundial és coneguda com la Gran Guerra perquè mai abans un conflicte armat havia afectat a tants estats ni a tantes persones.

Els imperis centrals reberen el suport de Turquia i Bulgària.

La Triple Entesa rebé el suport d'Itàlia, Romania, Grècia i els Estats Units.

2.1 Les fases del conflicte

La guerra de moviments (agost - setembre, 1914)

El pla alemany, anomenat pla Schlieffen, consistia en un atac sorpresa a gran escala sobre França travessant Bèlgica i Luxemburg: a primers de setembre els alemanys eren a menys de 40 kilòmetres de París.

Els exèrcits francès i britànic es reorganitzaren i derrotaren als alemanys a la batalla del Marne (6 al 13 de setembre, 1914).

Rússia, en ajuda a França, llança una ofensiva contra Alemanya, però és derrotada a Tannenberg i als llacs Masurians (setembre, 1914). Tot i això, Alemanya va haver de traslladar tropes del front occidental a l'oriental i això va salvar París.

La guerra de posicions o de trinxeres (1914 – 1917)

Després dels primers moviments els fronts s'estabilitzaren: al front occidental s'obriren trinxeres des de Suïssa fins al mar del Nord i es va entrar en una fase en la qual guanyar un pam de territori a l'enemic significava desenes de milers de morts.

Llavors fou necessària la recerca de nous aliats que aportassin més armes i soldats:

- Itàlia hi va intervenir al costat dels aliats.
- Bulgària i Turquia ajudaren les potències centrals.

El febrer del 1916 els alemanys intentaren rompre les línies aliades en la batalla de Verdun, però els francesos i els seus aliats resistiren durant quatre mesos. Resultat un milió de morts aliats i 800.000 morts alemanys.

El juliol del 1916 els britànics intenten rompre les línies alemanyes en la batalla del Somme, però l'avanç tampoc no fou significatiu.

Davant l'estabilitat dels fronts principals, s'atacaren zones secundàries:

- A la Mediterrània, els britànics pretengueren ocupar el Bòsfor i els Dardanel·ls per aïllar Turquia. Fracassen a Gal·lípoli (1915).
- Les colònies alemanyes d'Àfrica foren conquerides pels britànics i les d'Àsia pel Japó.
- A l'Orient Mitjà els aliats ocuparen les possessions otomanes a Palestina, Síria, l'Aràbia i l'Iraq.

La crisi del 1917

El 1917 es produeix un canvi en la situació militar:

- A Rússia hi triomfa la revolució bolxevic i els revolucionaris, preocupats pels seus assumptes interns, signaren la pau amb Alemanya (pau de Brest – Litovsk) el 1918. Rússia abandona la guerra i cedeix una gran quantitat de territori a Alemanya.
- Els EUA entren en la guerra. Tot i la seva neutralitat inicial, havien subministrat els aliats. Alemanya, per evitar-ho, enfonsen un transatlàntic americà (el Lusitania, el

1915), el que suposarà l'entrada en la guerra al costat dels aliats, aportant més d'un milió de soldats i una potent indústria.

El final de la guerra

Després de la retirada russa, Alemanya intenta una nova ofensiva a la primavera del 1918.

La resposta aliada, serà una nova ofensiva:

- Al front oriental, britànics, francesos i italians, derrotaren Àustria i els seus aliats: l'Imperi Austrohongarès i l'Imperi Turc demanaren l'armistici i els combats cessaren.
- Al front occidental, els alemanys foren derrotats i hi hagué revoltes al seu exèrcit i la seva marina, a més de manifestacions obreres contra el seu govern.

Atemorit per la por d'un esclat revolucionari, l'alt comandament alemany va suggerir al kàiser que demanàs la pau: l'11 de novembre de 1918 se signà l'armistici. Guillem II se'n va anar a Holanda i a Alemanya s'hi proclamà una república.

3. UN CONFLICTE DIFERENT

3.1 Una guerra llarg i sagnant

La Gran Guerra obtingué aquest qualificatiu perquè tengué unes dimensions desconegudes fins aleshores: es mobilitzaren més de 65 milions de soldats.

Fou extramadament cruel:

- Els soldats passaren mesos sencers vivint en trinxeres, on la vida era miserable: humitat, brutícia, mala alimentació, rates, bombardeig enemics... La rutina diària consistia a suportar els atacs de l'artilleria. Per impedir l'avenç enemic, cada bàndol creava una xarxa de filferres i rases que feien quasi impossible l'avenç.
- Hi hagué armes noves, cada vegada més terribles, que enduriren la guerra. Es fabricaren canons més potents, metralladores, i s'utilitzaren per primera vegada tancs i avions. També s'utilitzaren gasos, que provocaven el terror a les trinxeres.
- Fou la guerra més sagnant fins aleshores. Hi moriren més de 8 milions de persones, més de 9 milions de ferits. Eren homes joves, que tengué profundes conseqüències en la població europea.

3.2 La mobilització a la rereguarda.

A mesura que la guerra continuava, quedava clar que la contesa la guanyaria el bàndol capaç d'adaptar-se econòmicament. Per això es va imposar l'economia de guerra: per garantir l'abastiment de la població i el subministrament de les tropes, els estats suspengueren la llibertat de producció i comerç, de manera que ells prenen les decisions sobre la producció i la distribució.

La guerra va atorgar a les dones un nou paper en la societat. Com que els homes lluitaven al front, les dones, per col·laborar amb l'esforç bèl·lic s'incorporaren a la feina a les fàbriques, als camps, als hospitals, en la conducció de tramvies, etc... La incorporació de les dones al món laboral va contribuir a augmentar-ne la responsabilitat i la seva independència. Això els féu conscients que tenien les mateixes capacitats, però no els mateixos drets que els homes, i els moviments sufragistes, en demanda del dret al vot, guanyaren importància. Al final de la guerra, molts estats concediren certs drets polítics a les dones.

4. LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA I L'ORGANITZACIÓ DE LA PAU

4.1 La Pau de París i el Tractat de Versalles (1919 – 1920)

El gener del 1919 s'inaugura a París una conferència per establir les condicions de pau, on hi assistiren 32 estats.

La Pau de París és el conjunt de tractats signats pels estats vençuts: Tractat de Versalles (amb Alemanya, 1919), Saint Germain (amb Àustria, 1919), Trianon (amb Hongria, 1920), Sèvres (amb Turquia, 1920) i Neuilly (amb Bulgària, 1919).

La Pau de París tenia tres objectius:

1. Impedir el reviscolament d'Alemanya.
2. Aconseguir l'equilibri de poders entre les potències vencedores, especialment als Balcans i a les colònies.
3. Mantenir aïllada Rússia, on s'havia implantat un règim comunista, implantant un cordó sanitari per evitar el contagi revolucionari.

El Tractat de Versalles

Fou el tractat signat amb Alemanya i els vencedors li imposaren unes condicions molt dures:

- Es declarava Alemanya culpable única de l'esclat del conflicte i era obligada a pagar fortes reparacions de guerra per les destruccions ocasionades, sobretot a Bèlgica i França.
- Es desmantellava quasi per complet tot el seu exèrcit, així com la marina, i se li prohibia el seu rearmament. També se li arrabassava l'imperi colonial, que fou repartit entre França i Gran Bretanya.
- Es retornen l'Alsàcia i la Lorena a França, Schleswig a Dinamarca i dos cantons a Bèlgica. La Posnània i una part de la Prússia Oriental seran lliurades a Polònia a la qual es va garantir, a més, l'accés al mar Bàltic per mitjà del corredor de Danzig, que separava Prússia oriental de la resta d'Alemanya.

4.2 Un nou mapa d'Europa.

El president dels EUA, Wilson, a través dels seus 14 punts, havia proposat que cada nació (amb el seu idioma, els seus costums i la seva història) tenia dret a formar un estat independent. Era el dret d'autodeterminació dels pobles, el que va provocar que els antics imperis europeus s'esquerdassin:

- L'imperi rus va perdre quasi tota la seva costa del Bàltic (sorgint Finlàndia, Letònia, Lituània i Estònia) i va cedir grans terrenys a Polònia.
- L'imperi turc va desaparèixer quasi per complet i va quedar reduït només a Turquia, lliurava Síria a França, l'Iraq i Palestina a Gran Bretanya i diverses illes a Itàlia i Grècia.
- L'imperi Austrohongarès es desintegrà i sorgiren Àustria, Hongria i Txecoslovàquia. Va perdre territoris a favor de Iugoslàvia, Polònia i Romania.
- Polònia va rebre territoris russos, austríacs i alemanys i obtenia sortida a la mar amb el corrdor de Danzig.
- Romania va rebre Transsilvània de l'imperi austrohongarès.
- Per estabilitzar els Balcans es creà un nou estat: Iugoslàvia, que integrava Croàcia, Sèrbia, Eslovènia, Bòsnia, Montenegro i Macedònia.

4.3 Altres conseqüències

El Tractat de Versalles, no fou un acord de pau, sinó una imposició que Alemanya hagué d'acceptar. Aquesta imposició fou impulsada per França i Bèlgica, tolerada per la Gran Bretanya i rebutjada pels EUA, el que provocà l'aïllament voluntari dels EUA durant la dècada següent.

Alemanya mai no va acceptar aquesta imposició, el que encoratjà un revengisme que serà crucial més endavant.

4.4 La Societat de Nacions.

A proposta del president Wilson es creà la Societat de Nacions (SN), que havia de garantir la pau, fomentar la cooperació internacional, vigilar l'acompliment dels tractats i dirimir de manera diplomàtica en els conflictes.

La seu es va instal·lar a Ginebra (Suïssa) i s'establiren dos organismes: l'Assemblea, de la qual havien de formar part tots els estats membres, i un Consell, integrat per les potències vencedores.

El panorama de destrucció, misèria, deutes, interessos no acomplerts, etc..., dificultaren la tasca de la SN. A més, el fet que els EUA no s'hi integrassin i que tampoc no ho fessin estats descontents amb els resultats de la pau (especialment Alemanya i Itàlia), la convertiren en una organització de vencedors, sense mitjans per imposar les seves decisions.

Tot i això, és important perquè va ser la primera organització d'aquest tipus de la història i l'antecedent de l'actual ONU.

5. ELS FELIÇOS ANYS VINT

5.1 Un creixement econòmic desigual

Els EUA foren els més beneficiats de la I Guerra Mundial: com que no patiren la guerra en el seu territori, la venda d'aliments, armes i productes industrials impulsaren un fort creixement econòmic, acumulant la meitat de les reserves d'or mundial i convertint-se el dòlar en la moneda de referència mundial. L'hegemonia econòmica passà de Gran Bretanya als EUA i Nova York es va convertir en el centre financer mundial.

La guerra va tenir com a conseqüència els préstecs de guerra: França i Gran Bretanya, sobretot, s'endeutaren amb els EUA per poder fer front a la guerra i a la devaluació de les seves economies.

La readaptació de les economies europees a la pau va ser llarga i difícil, per la destrucció de la guerra, la inflació i l'augment de l'atur. Especialment delicada fou la situació alemanya perquè, a més, havia de pagar les reparacions de guerra, fet que va provocar una pujada espectacular dels preus.

5.2 La política internacional

Principis anys 20: la tensió entre França i Alemanya semblava que provocaria un nou conflicte. Alemanya, en crisi, no va poder continuar pagant les indemnitzacions de guerra, el que va provocar que França no pogués pagar els préstecs que havia assumit.

L'exèrcit francès va ocupar la regió del Ruhr (1923), la zona més rica d'Alemanya, amb la intenció d'explotar directament les mines alemanyes i quedar-se'n els guanys. Els treballadors alemanys respongueren amb vagues i amb resistència passiva, fet que provocà un creixement de la crisi econòmica.

Per això els EUA proposaren el Pla Dawes pel qual Alemanya rebria un préstec dels EUA que li permetria pagar les indemnitzacions als aliats i aquests, a la vegada, podrien pagar els seu deute amb els EUA.

La millora econòmica generà un ambient de distensió política que provocà l'enteniment entre França i Alemanya, sorgint el Tractat de Locarno (1925), pel qual Alemanya reconeixia les seves fronteres i la zona desmilitaritzada quedava sota control britànic i italià.

A partir d'aquest moment es parla de l'esperit Locarno per descriure l'impuls pacifista que en va sorgir. Aquest optimisme es traslladà a l'economia i a la societat, podent parlar dels feliços anys vint.

5.3 El triomf de les primeres dictadures

Els imperis autoritaris desapareixeren i s'implantaren règims democràtics. Però eren democràcies fràgils: s'implantaren en un moment de crisi econòmica i això va generar crisis i tensions socials. Davant la por de les classes mitjanes que esclatàs una revolució comunista com la de Rússia, en alguns estats s'imposaren règims dictatorials. El més destacat fou el d'Itàlia, on el 1922, Benito Mussolini, líder del Partit Feixista, va arribar al poder. Altres exemples són Espanya (Primo de Rivera, 1923), Hongria (Horthy), Polònia (Pilsudsky) o també Portugal, Grècia o Iugoslàvia.

6. LA CRISI DELS ANYS TRENTA

6.1 Les causes de la crisi del 1929

El creixement americà es va prolongar durant tota la dècada: fou la dècada de la prosperitat i de la consolidació d'un estil de vida americà, basat en el consumisme. Els EUA esdevingueren el paradís per a milions d'emigrants d'arreu del món.

L'especulació

La prosperitat es va reflectir en una gran puixança de la borsa, ja que els bons resultats empresarials feren augmentar la demanda d'accions, el valor de les quals pujà espectacularment.

L'eufòria borsària va provocar una gran bombolla especulativa: un augment del valor de les accions com a resultat de la demanda creixent i no de l'augment dels beneficis empresarials.

Els inversors adquirien les accions no per obtenir-ne dividendes a mitjà o llarg termini, sinó per vendre-les, més cares, després d'uns quants dies. Va ser tan gran el desfici inversor, que molts de compradors demanaren crèdits per comprar accions.

La superproducció

Durant la guerra els pagesos s'havien endeutat per comprar noves terres i màquines per augmentar així la producció, que venien als països bel·ligerants. Acabat el conflicte, les exportacions es reduïren (els països bel·ligerants començaren novament a produir) i el mercat americà no va poder absorbir tota la producció. Davant l'augment de l'oferta, s'acumularen els estocs, els preus baixaren acceleradament i els pagesos no pogueren tornar els préstecs.

En la indústria el fenomen fou semblant. La producció va créixer més de pressa que el mercat i les fàbriques produïen més del que podien vendre. L'acumulació d'estocs va fer abaixar els preus i moltes empreses feren fallida.

L'atur obrer es va estendre i com que la població tenia una capacitat de compra menor, el consum va minvar.

6.2 Del crac borsari a la Gran Depressió

Molts accionistes eren conscients que la cotització de les accions era molt superior al seu valor real i que no continuarien pujant indefinidament. Això va estendre la desconfiança entre els inversors i el 24 d'octubre del 1929, una gran onada venedora es va estendre a la Borsa de Nova York. Tothom volia vendre, però ningú no volia comprar. La gran oferta va fer que el valor s'esfondràs i provocàs el crack borsari del 1929.

Molts d'inversors s'arruïnaren i el pànic es va estendre entre els ciutadans, que acudiren als bancs a retirar els diners. Els bancs tancaren per manca de fons, ja que no podien cobrar

els préstecs fets a particulars i empreses arruïnades. El crac borsari va precipitar la fallida de molts de bancs.

Aviat la crisi borsària es va estendre a la indústria, el comerç i l'agricultura, provocant una gran recessió econòmica generalitzada, la Gran Depressió.

El consum va minvar i moltes fàbriques tancaren perquè no podien vendre la seva producció. Va augmentar l'atur i moltes famílies caigueren en la misèria i hagueren de viure de la caritat pública.

Des dels EUA la crisi es va propagar a la resta del món: els bancs americans retiraren els capitals depositats en bancs europeus i les indústries hi deixaren d'invertir. A més, les importacions americanes varen caure sobtadament i el comerç mundial va patir una gran recessió.

6.3 La lluita contra la crisi: el "New Deal"

En les eleccions nordamericanes del 1932, un demòcrata, Franklin D. Roosevelt, va guanyar les eleccions: proposava un nou programa per afavorir la recuperació econòmica, el New Deal (nou repartiment), que defensava la intervenció de l'estat en l'economia.

Les reformes econòmiques i socials

Les mesures que proposava el nou pla de Roosevelt, per intentar frenar la caiguda dels preus i rellançar l'activitat de les empreses, eren:

- Ajudes a les empreses en dificultats.
- Creació d'empreses públiques en els sectors on no hi havia inversió privada.
- Destrucció dels estocs agrícoles acumulats.

A més, l'Estat va establir un control sobre els bancs, amb l'obligació de facilitar interessos baixos, perquè els empresaris rellançassin les empreses o se'n creassin de noves.

Les reformes econòmiques, anaven acompanyades de reformes socials:

- Creació d'un gran pla d'obres públiques de gran abast (carreteres, embassaments, ponts, ...) per reduir l'atur.
- Va afavorir una política de suport als preus agrícoles, l'augment del salari i la reducció de la jornada laboral a 40 hores setmanals, per intentar millorar el poder adquisitiu dels treballadors.

Les mesures tingueren efecte i suposaren un rellançament de l'economia nordamericana.

L'expansió de la crisi

Tot i que inicialment la crisi esclatà als EUA, pel seu pes dins l'economia mundial, la crisi es va estendre ràpidament a la resta d'estats industrialitzats.

Gran Bretanya, França i, sobretot, Alemanya seran els que més patiran la crisi.

El 1933 la SN va convocar la Conferència de Londres per intentar que els estats cooperassin entre ells per aconseguir sortir de la crisi, però fracassà, ja que els estats es preocuparen més de defensar els seus interessos interns, que no donar solució a la crisi a nivell global.